

UNGÁR ISTVÁN¹ ZÁRÓRA

Az élményfürdőben magukat kényeztető vendégek számára az este beköszöntével nem szívesen fogadott figyelmeztetés. Ám mennyire jóleső üzemekben, gyártósor mellett dolgozó, megfáradt munkásoknak! Milyen érzés azonban azzal a zárórával szembesülni, amely csak nekünk jelez, elzárva előlünk a jövőt, az újrakezdés lehetőségét. El kell fogadnunk a „jóságos kéz, rettenetes kéz, ellentmondást nem tűrő kéz parancs szavát” (Weöres Sándor: Öregek).

A harmincegy esztendő Schubert Winterreise (Téli utazás) c. Wilhelm Müller versei alapján megjárt dalútja egy útjelző táblába ütközik (Wegweiser), amely kijelöli számára az útírányt: „...eine Strasse muss ich gehen, die noch keiner ging zurück.” (...egy utat kell járnom, ahonnan senki nem jött vissza még.) A 24 dalból álló dalciklus 20. dalánál járunk, a vándorló zeneköltő lélekben megöregedve rálép az egyirányú útra. A moll hangnemű dal közepén dúr szakasszal fenyegető hangrepetálásba torkollik. Az alaphang ismételtetése szorongást okoz, de nem tragikus. Makacssága enyhül, amint a megöszült ifjú vándor tovább lépdel a bizonytalan bizonyosság célállomás felé. Nem tiltakozik, nem ellenséget lát a végben, hanem zaklatott életének megnyugvását. A fenyegetően kopogó hangrepetálás a zongoraszólamban lassan békévé szelídül és a vándor sorsába beletörődve megadja magát a legyőzhetetlen hatalomnak.

Szelíd csendességgel zárul a dal, amely a dalirodalom egyik leginkább megrendítő költői darabja. Schubert moll hangnemű darabjaiban dúr hangnemben jelenik meg a halál, akár csak a magába rejtett fájdalom könnyes mosolya. Ez utóbbi ebben a dalban is megtalálható, de a drámai fordulat, amely a megkerülhetetlen útra kényszeríti a költőt, már mollban következik be. A síron túli világ itt csak talány.

Der Wegweiser (Le voyage d'hiver) de Franz Schubert par Dietrich Fischer-Dieskau & Murray Perahia (4:06)

© 1992 Sony Music Entertainment

Winterreise, D. 911: No. 20, Der Wegweiser (4:28)

Thomas Quasthoff (ének), Charles Spencer (zongora)

© 1998 BMG Entertainment

Jonas Kaufmann-„Winterreise”-20-„Der Wegweiser”-Franz Schubert-2014 (4:09)

¹ Ungár István ny. középiskolai ének-zenetanár, karnagy, zenei író, a Parlando állandó munkatársa.

Helmut Deutsch (zongora)

A dúrban előbújó halál olykor gonosz, álnok, máskor barátként ajánlkozik fel jótékony harmóniát ígérve. Schubert a Goethe balladára komponált Erlkönig (Rémkirály) című korai dalában a halál hazug, behízelt, alattomos csábítással, majd később már durva erőszakkal rántja magával nagybeteg kisfiú áldozatát. Az egyre gyengülő gyermek hiába küzd ellene. A Der Tod und das Mädchen (A halál és a lányka) c. rövid dalban a halál jóságos, szinte atyai bölcsességgel hívja a rettegő leánykát az örök álom világába. Az első néhány ütem még komor mollban szól, de azután meggyőző dúr hangnemben, igazi oltalmazóként mutatkozik. Melyiknek hiszünk? Ki tudja. Mindkettő egy lázálom szüleménye.

Dúr hangnemben ringatja el kimerült vándorát legközelebbi barátja, a patak az ugyancsak Wilhelm Müller verseire írott Die Schöne Müllerin (A szép molnárlány) c. korábbi dalciklusa végén A patak bölcsődalában (Des Baches Wiegenlied). Szeretetteljes siratás hatja át a strófikus szerkezetű dalt. Végtelen békeesség árad a megindító szépségű gyászdalból. Jókívánságokkal halmozza el kedves, hűséges társát, aki bizakodva vágott neki első vándorútjának. A költő majd reményvesztetten fog bele a másodikba (Winterreise), hogy meglelje benne kalandos élete végállomását (Wegweiser). Schubert nem csügged, járja az utat, ameddig csak lehet átdalolva a két világ határát vagy tán azon is túl.

Der Erlkönig - Franz Schubert [Dietrich Fischer-Dieskau] (4:12)

Dietrich Fischer-Dieskau (ének) és Gerald Moore (zongora)

Schubert: Der Tod und das Mädchen, D. 531 (2:30)

Dietrich Fischer-Dieskau (ének) és Gerald Moore (zongora)

© 1970 Deutsche Grammophon GmbH, Berlin

Die schöne Müllerin, D. 795: XX. Des Baches Wiegenlied (6:00)

Dietrich Fischer-Dieskau · Gerald Moore The Voice of Dietrich Fischer-Dieskau © 2014
Heritage Records

Schubert: Die schöne Müllerin, D. 795: No. 20, Des Baches Wiegenlied (6:47)

Thomas Quasthoff (ének) és Justus Zeyen (zongora)

© 2005 Deutsche Grammophon GmbH, Berlin

**Jonas Kaufmann: Die Schöne Müllerin | Des Baches Wiegenlied | ORF III
Musikfestival Grafenegg (6:43)**

Jonas Kaufmann (ének) és Helmut Deutsch (zongora) (2020)

Torokszorítóan szép az a zenekar fölötti oboaszólóval kísért a-moll ária, amelyet a gyógyíthatatlan tüdőbeteg Violetta énekel Verdi Traviatájában. Ő nem a halált várja, hanem búcsúzik élete mozgalmas és magasztos idejétől, s annak tanulságaitól. Verdi szívünkbe zárt hősnőjének áriája elkirándul dúr hangnembe

is, de hangulatát a tisztalelkű lemondás határozza meg. Violetta a szerelemtől is búcsút vesz, amely korábbi, némileg léha életét fejedelmi magasságba emelte, amikor megismerte az odaadó valódi boldogságot. Később közvetlenül a halála előtt éteri hegedűdallam idézi fel benne a szerelmével, Alfréddal énekelt kettősét. Talán már nem is evilági, odafentről szól, az égiek küldik. Violetta néhány szavas próza után szerettei körében összeesik, de a hegedűszóló felülemelkedik a tragédián, gyönyörűvé varázsolja a lány távozását a földi életből.

Verdi szeretett hősei halálukban mindannyiszor megdicsőülnek. Előre foglalt helyük van a mennyei birodalomban. A Traviata h-moll előjátéka, majd a IV. felvonást előkészítő c-moll változata is földön túli magasságokból idézi meg Violetta törékeny alakját a szerző szeretetétől áthatva.

Verdi: La traviata / Act 3: Prelude (3:55)

Metropolitan Opera Orchestra, vezényel: James Levine

© 1992 Deutsche Grammophon GmbH, Berlin

Verdi: La traviata / Act 3: „Tenesta la promessa” - “Attendo, né a me giungon mai” – „Addio del...” (7:28)

Cheryl Studer (Violetta) és a Metropolitan Opera Orchestra, vezényel: James Levine

© 1992 Deutsche Grammophon GmbH, Berlin

La traviata – Addio, del passato (Ermonela Jaho, The Royal Opera) (5:42)

Verdi: Addio del passato (Violetta) (5:35)

Verdi szeretett hősei halálukban mindannyiszor megdicsőülnek. Előre foglalt helyük van a mennyei birodalomban. A Traviata h-moll előjátéka, majd a IV. felvonást előkészítő c-moll változata is földön túli magasságokból idézi meg Violetta törékeny alakját a szerző szeretetétől áthatva.

Akár egy angyal a mesebirodalomból úgy áldja meg végsőkéig kétségbeesett, magára maradt édesapját a haldokló Gilda a Rigolettóban. Bérgyilkos végzett vele. Posa márkit lelövik, de még végső átköltözése előtt egy fuvolatrilla mennyei fuvallata vizionálja számára a szabad Flandria földjét, így hal meg barátja, Don Carlos karjai között. A megbocsájtás és az üdvözlés tündöklése szól Richard gróf énekéből az Álarcosbálban. Legjobb barátja sebezte halálra, mint azt a javasasszony megjósolta. A gróf nem haraggal, hanem baráti megértéssel távozik.

Rigoletto finale morte di gilda duet final Scene opera rigoletto (9:20)

Hiroki Watanabe (Rigoletto), Barbara Luccini (Gilda)

Don Carlos Posa halála.avi (3:45)

Verdi Don Carlos Posa halála a New York-i MET előadásában, Louis Quilico (Posa márkí)
(Magyar felirat)

Álarcosbál finálé (9:58)

Verdi Álarcosbál finálé a MET előadása, Pavarotti, Nucci, Aprile Millo
(Magyar felirat)

Az innenső és túlsó part közötti átkelés megejtően gyönyörű Aida és Radames kettősében. A sziklasír falait áttörve, dacolva az elmúlással, elrugaszkodva a földi bajoktól egymást átölelve, észrevétlenül jutnak el az örökkévalóságba. Boldogok. Nagy szeptimre felkapaszkodó Gesz-dúr éneküket emlékként egy varázslatos szépségű hegedűszóló őrzi az időtlenség végtelenjében. Amnerist, a sziklasír felett Radamest örökké sirató fáraó lányt szánjuk, míg a szerelmeseket irigyeljük. Aida és Radames szerelmének nincs időkorlátja. Záró duettjüket kezdettől fogva égi reflektor aranyozza be, ez a fény múlhatatlan szerelmük bizonyossága.

Verdi's Aida, Act IV tomb scene final duet-Freni, Domingo 1987 (14:59)

Az Otellóban Desdemona imája, az Ave Maria kiszabadul a Fűzfadal fájdalmából, csak visszafogott vonóskari kísérettel a megváltás oltalmát várja. A zenekar vonósainak magas regiszterei festik alá az imát, mely szinte lebeg föld és ég között. Ennek előképe a Requiem Libera me szoprán áriája, amely a művet bevezető hangszeres melódiát idézi. Végletekig tiszta, egyszerű, mégis túl van a mi gyarló életünkön, szinte felszáll olyan régiókba, ahová már nem követhetjük.

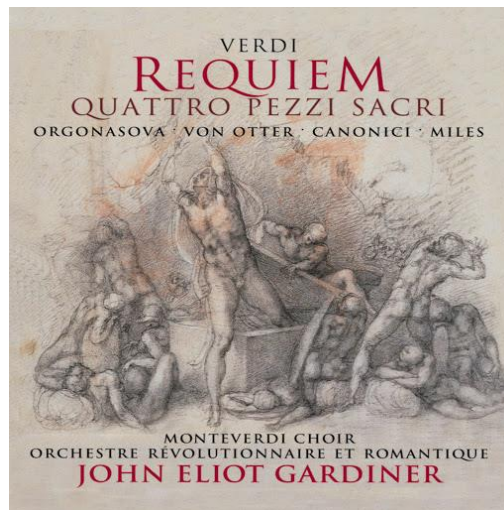
Verdi: Otello - Ave Maria - Pitti Katalin (4:32)

Klára Kolonits - Verdi: Requiem - Libera me | Live 2015 (13:57)

Nemzeti Filharmnikus Zenekar, vezényel: Mátyás Antal

Verdi élete alkonyán 4 kórusművet komponált Quatt

ro pezzi sacri (Négy szent ének) címen. A zenekarra és vegyeskarra írt Stabat materben ő maga indul úticsomagjával a Nagy Ismeretlen felé. Glóriát vonva diadalmas akkordfűzér lépcsőkön vonul felfelé. Az út végén befogadja őt az általa megálmodott pálmás Paradicsom.

Verdi: 4 Sacred Pieces (Quattro pezzi sacri) : Stabat Mater (11:47)

Schuberttel szemben az olasz mester hosszú életet élt és az idő múltával mind szebb és szebb ábrándjai születtek az öröklét titokzatosságáról. Reméljük, nem csalódott. Schuberttel fukar volt az élet, ő a maga 31 évével mégis ugyanazzal a művészi alázattal veti magát alá a halandóság elfogadásának, mint a jóval 80 fölötti Verdi. Schubert hozzáöregedett érzékenységben és bölcséletben. Hátha odafent találkoztak.

A záróra egyik különösen megrendítő zenei megfogalmazása a Puskin dráma nyomán készült Muszorgszkij opera a Borisz Godunov jelenete. A végletekig elgyötört cár a bojárok társaságában éli utolsó perceit. Leánya, Xénia vőlegényét az esküvő előtt megölték és ez a gyász erősíti benne a szörnyű büntudatot, hogy gyermekgyilkosság árán került az orosz trónra. Félrebeszél, zavart az elmeállapota. Korábban monológját és a felkavaró Órajelenetet is átjárta az önsanyargató büntudat. Halálos ágyánál ráadásul súlyosbítja állapotát hazug állításokkal kíméletlen ellenfele, Sujszkij. Ám Borisz szenvedése Muszorgszkij zenéjében nem vall bűnös gyermekgyilkosra. Mintha tiszta lélekkel készülne a másvilágra. A Kreml közeli templomból kihallatszik a harangszó és a gyülekezet mind hangosabb éneke, amely megneemesíti a legnehezebb pillanatokat. Borisz úgy érzékeli, hogy őt siratják, fel is kiált: „Még cár vagyok!” Uralkodóhoz méltó tisztelet veszi körül. Fiát maga mellé rendeli, a fiúra mutat: „Ő itt cárotok...” és kileheli a lelkét. Együttérző, fenséges gyászzene közben ereszkedik le a függöny. Egy háborgó szív szűnt meg dobogni és mi legbelül azt kívánjuk, nyugodjon békében.

Boris Christoff, basszusgitár - Muszorgszkij - Boris Godunov - 'Haláljelenet' (videó - 1956) (13:17)

A halál misztikuma különösen foglalkoztatta a XIX. század alkotóit. Ami pedig Schubert Wegweiser c. dalát illeti, nekünk halandó embereknek születésünktől fogva azon az úton kell mennünk, „ahonnan senki nem jött vissza még.” Ám ezen az úton, amelyet életnek neveznek, azon messze túlmutató értékeket hagyhatunk hátra. Szerelmet, szeretetet, tudást, művészetet, amelyek mind túléljük a halálunkat. Schubert közel kétszáz éve, harmincegy esztendősen hagyta maga mögött ezt az utat és muzsikáján egyetlen ránc sincs. A művészettel, így a muzsikával sem rivalizálhat a halál. „Du holde Kunst, ich danke Dir.” (An die Musik) A művészettel szemben a vén kaszásnak esélye sincs, mert az múlhatatlan. Ez is biztatást és megnyugvást adhat, ha úgy érezzük, hogy elérkezett az a bizonyos záróra.

An die Musik - Schubert - Dietrich Fischer-Dieskau (2:29)

Dietrich Fischer-Dieskau (ének) és Gerald Moore (zongora)

© Idéale Audience / Img Artists / BBC